Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (δεύτερο τμήμα)

της 5ης Σεπτεμβρίου 2019*

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις – Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 – Άρθρο 4, παράγραφος 1 – Τεκμήριο αθωότητας – Δημόσιες αναφορές στην ενοχή προσώπου – Συμφωνία συναφθείσα μεταξύ εισαγγελέα και δράστη αξιόποινης πράξης – Εθνική νομολογία προβλέπουσα την ταυτοποίηση των κατηγορουμένων που δεν συνήψαν τέτοια συμφωνία – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων – Άρθρο 48»

Στην υπόθεση C-377/18,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Spetsializiran nakazatelen sad (ειδικό ποινικό δικαστήριο, Βουλγαρία) με απόφαση της 31ης Μαΐου 2018, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 8 Ιουνίου 2018, στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας κατά

AH,

PB,

CX,

KM,

PH,

παρισταμένου του:

MH,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους A. Arabadjiev, πρόεδρο τμήματος, T. von Danwitz και C. Vajda (εισηγητή), δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: H. Saugmandsgaard Øe

γραμματέας: M. Aleksejev, προϊστάμενος μονάδας,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 13ης Μαρτίου 2019,

* Γλώσσα διαδικασίας: η βουλγαρική.

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη, αρχικώς, από τους T. Henze, E. Lankenau και M. Hellmann, στη συνέχεια, από τους E. Lankenau και M. Hellmann,

– η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από τον S. Faraci, avvocato dello Stato,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον R. Troosters και την Y. G. Marinova,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 13ης Ιουνίου 2019,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, της οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2016, για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας (ΕΕ 2016, L 65, σ. 1), σε συνδυασμό με την αιτιολογική σκέψη 16, πρώτη περίοδος, και την αιτιολογική σκέψη 17 της οδηγίας αυτής.

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας κινηθείσας κατά των AH, PB, CX, KM και PH σχετικά με την εικαζόμενη συμμετοχή τους σε εγκληματική οργάνωση.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Ο Χάρτης

3 Το άρθρο 48 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), με τίτλο «Τεκμήριο αθωότητας και δικαιώματα της υπεράσπισης», ορίζει τα ακόλουθα:

«1. Κάθε κατηγορούμενος τεκμαίρεται ότι είναι αθώος μέχρι αποδείξεως της ενοχής του σύμφωνα με τον νόμο.

2. Διασφαλίζεται ο σεβασμός των δικαιωμάτων της υπεράσπισης σε κάθε κατηγορούμενο.»

4 Στις επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη (ΕΕ 2007, C 303, σ. 17) διευκρινίζεται, όσον αφορά το άρθρο 48 του Χάρτη, ότι η διάταξη αυτή αντιστοιχεί στο άρθρο 6, παράγραφοι 2 και 3, της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η οποία υπεγράφη στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (στο εξής: ΕΣΔΑ).

5 Το άρθρο 52 του Χάρτη, με τίτλο «Εμβέλεια και ερμηνεία των δικαιωμάτων και των αρχών», ορίζει στην παράγραφο 3 τα εξής:

«Στο βαθμό που ο παρών Χάρτης περιλαμβάνει δικαιώματα που αντιστοιχούν σε δικαιώματα τα οποία διασφαλίζονται στην [ΕΣΔΑ], η έννοια και η εμβέλειά τους είναι ίδιες με εκείνες που τους αποδίδει η εν λόγω Σύμβαση. Η διάταξη αυτή δεν εμποδίζει το δίκαιο της Ένωσης να παρέχει ευρύτερη προστασία.»

Η οδηγία 2016/343

6 Οι αιτιολογικές σκέψεις 1, 4, 5, 9, 10, 16 και 48 της οδηγίας 2016/343 έχουν ως εξής:

«(1) Η αρχή του τεκμηρίου αθωότητας και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη κατοχυρώνονται στα άρθρα 47 και 48 του [Χάρτη], στο άρθρο 6 της [ΕΣΔΑ], στο άρθρο 14 του διεθνούς συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ) και στο άρθρο 11 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

[…]

(4) Η εφαρμογή της [αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών] βασίζεται στην αποδοχή ότι τα κράτη μέλη έχουν αμοιβαία εμπιστοσύνη στα συστήματα απονομής ποινικής δικαιοσύνης καθενός από αυτά. Η έκταση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης εξαρτάται από διάφορες παραμέτρους και περιλαμβάνει μηχανισμούς προστασίας των δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορούμενων προσώπων και τον καθορισμό ελάχιστων κοινών κανόνων, αναγκαίων για τη διευκόλυνση της εφαρμογής της εν λόγω αρχής.

(5) Μολονότι τα κράτη μέλη είναι συμβαλλόμενο μέρος της ΕΣΔΑ και του ΔΣΑΠΔ, η εμπειρία έχει δείξει ότι το γεγονός αυτό από μόνο του δεν εξασφαλίζει πάντοτε επαρκή βαθμό εμπιστοσύνης στα συστήματα απονομής ποινικής δικαιοσύνης των άλλων κρατών μελών.

[…]

(9) Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι να ενισχυθεί το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, με τη θέσπιση κοινών ελάχιστων κανόνων για ορισμένες πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη.

(10) Με τη θέσπιση κοινών ελάχιστων κανόνων για την προστασία των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων η παρούσα οδηγία έχει σκοπό να ενισχύσει την εμπιστοσύνη των κρατών μελών στα συστήματα απονομής ποινικής δικαιοσύνης των άλλων κρατών μελών και, ως εκ τούτου, να συμβάλει στη διευκόλυνση της αμοιβαίας αναγνώρισης των αποφάσεων σε ποινικές υποθέσεις. Οι κοινοί αυτοί ελάχιστοι κανόνες δύνανται να άρουν επίσης τα εμπόδια στην ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών στην επικράτεια όλων των κρατών μελών.

[…]

(16) Το τεκμήριο αθωότητας παραβιάζεται σε περίπτωση που δημόσιες δηλώσεις δημόσιων αρχών ή δικαστικές αποφάσεις, με εξαίρεση τις αποφάσεις περί ενοχής, αναφέρονται στον ύποπτο ή στον κατηγορούμενο ως να είναι ένοχος κατά το χρονικό διάστημα που το πρόσωπο αυτό δεν έχει αποδειχτεί ένοχο κατά τον νόμο. Οι εν λόγω δηλώσεις και δικαστικές αποφάσεις δεν θα πρέπει να δημιουργούν την αίσθηση ότι το πρόσωπο αυτό είναι ένοχο. Η διάταξη αυτή δεν θα πρέπει να θίγει τις πράξεις της εισαγγελικής αρχής που αποσκοπούν να αποδείξουν την ενοχή του υπόπτου ή του κατηγορουμένου, όπως η απαγγελία κατηγορίας, ούτε να θίγει τις δικαστικές αποφάσεις ως αποτέλεσμα των οποίων μια καταδικαστική απόφαση που είχε ανασταλεί τίθεται

σε εφαρμογή, υπό την προϋπόθεση ότι τηρούνται τα δικαιώματα της υπεράσπισης. Δεν θα πρέπει να θίγει επίσης τις προκαταρκτικές αποφάσεις δικονομικής φύσης, που λαμβάνονται από δικαστικές ή άλλες αρμόδιες αρχές και βασίζονται σε υπόνοιες ή ενοχοποιητικά στοιχεία, όπως αποφάσεις προφυλάκισης, υπό την προϋπόθεση ότι οι εν λόγω αποφάσεις δεν αναφέρονται στον ύποπτο ή στον κατηγορούμενο ως να είναι ένοχος. Προτού λάβει προκαταρκτική απόφαση, η αρμόδια αρχή ενδεχομένως να οφείλει να διαπιστώσει πρώτα ότι υφίστανται επαρκή ενοχοποιητικά στοιχεία σε σχέση με τον ύποπτο ή τον κατηγορούμενο τα οποία να δικαιολογούν τη σχετική απόφαση, η οποία μπορεί και να περιέχει αναφορά στα εν λόγω στοιχεία.

[…]

(48) Δεδομένου ότι η οδηγία ορίζει ελάχιστους κανόνες, τα κράτη μέλη μπορούν να διευρύνουν τα δικαιώματα που προβλέπονται στην παρούσα οδηγία με σκοπό την παροχή μεγαλύτερης προστασίας. Το επίπεδο προστασίας που παρέχουν τα κράτη μέλη δεν θα πρέπει ποτέ να υπολείπεται των προτύπων του [Χάρτη] ή της ΕΣΔΑ, όπως αυτά έχουν ερμηνευτεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.»

7 Το άρθρο 1 της οδηγίας 2016/343, με τίτλο «Αντικείμενο», ορίζει τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία θεσπίζει κοινούς ελάχιστους κανόνες σχετικά με:

α) ορισμένες πτυχές του δικαιώματος στο τεκμήριο αθωότητας κατά την ποινική διαδικασία·

β) το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του κατά την ποινική διαδικασία.»

8 Το άρθρο 2 της ως άνω οδηγίας, με τίτλο «Πεδίο εφαρμογής», έχει ως εξής:

«Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται στα φυσικά πρόσωπα που είναι ύποπτα ή κατηγορούμενα σε ποινική διαδικασία. Εφαρμόζεται σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας από τη στιγμή που ένα πρόσωπο θεωρείται ύποπτο ή κατηγορείται για τέλεση αξιόποινης πράξης ή εικαζόμενης αξιόποινης πράξης μέχρι την απόφαση για την τελική εκτίμηση του κατά πόσον το εν λόγω πρόσωπο διέπραξε τη σχετική αξιόποινη πράξη και μέχρι η εν λόγω απόφαση να καταστεί οριστική.»

9 Το άρθρο 4 της εν λόγω οδηγίας, με τίτλο «Δημόσιες αναφορές στην ενοχή προσώπου», ορίζει, στην παράγραφο 1, τα εξής:

«Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να διασφαλίσουν ότι, όσο δεν έχει αποδειχτεί η ενοχή υπόπτου ή κατηγορουμένου σύμφωνα με τον νόμο, στις δημόσιες δηλώσεις δημόσιων αρχών καθώς και στις δικαστικές αποφάσεις, με εξαίρεση τις αποφάσεις περί της ενοχής, το εν λόγω πρόσωπο δεν αναφέρεται ως ένοχο. Η ανωτέρω διάταξη δεν θίγει τις πράξεις της εισαγγελικής αρχής που αποσκοπούν να αποδείξουν την ενοχή του υπόπτου ή του κατηγορουμένου και δεν θίγει επίσης τις προκαταρκτικές αποφάσεις δικονομικής φύσης που λαμβάνονται από δικαστικές ή άλλες αρμόδιες αρχές και βασίζονται σε υπόνοιες ή ενοχοποιητικά στοιχεία.»

10 Το άρθρο 14 της εν λόγω οδηγίας, με τίτλο «Μεταφορά», προβλέπει στην παράγραφό του 1 τα εξής:

«Τα κράτη μέλη θέτουν σε ισχύ τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις για να συμμορφωθούν προς την παρούσα οδηγία έως την 1η Απριλίου 2018. Ενημερώνουν αμέσως την Επιτροπή σχετικά με τα εν λόγω μέτρα.

Τα εν λόγω μέτρα, όταν θεσπίζονται από τα κράτη μέλη, περιλαμβάνουν παραπομπή στην παρούσα οδηγία ή συνοδεύονται από την εν λόγω παραπομπή κατά την επίσημη δημοσίευσή τους. Οι λεπτομερείς διατάξεις για την παραπομπή αυτή καθορίζονται από τα κράτη μέλη.»

Το βουλγαρικό δίκαιο

11 Δυνάμει του άρθρου 381 του Nakazatelno-protsesualen kodeks (κώδικα ποινικής δικονομίας, στο εξής: NPK), ο κατηγορούμενος που ομολογεί την ενοχή του έχει τη δυνατότητα, μετά την ολοκλήρωση της σχετικής έρευνας, να συνάψει συμφωνία με τον εισαγγελέα μέσω του δικηγόρου του.

12 Το άρθρο 381, παράγραφος 5, του NPK προβλέπει τα ακόλουθα:

«Η συμφωνία καταρτίζεται εγγράφως και σε αυτήν αναγνωρίζονται τα ακόλουθα στοιχεία:

1. (ότι) έχει τελεστεί πράξη, (ότι) η πράξη τελέστηκε από τον κατηγορούμενο, (ότι) η πράξη καταλογίζεται στον κατηγορούμενο, (ότι) η πράξη είναι αξιόποινη και ποιος είναι ο νομικός χαρακτηρισμός της.

[…]»

13 Το άρθρο 381, παράγραφος 7, του NPK ορίζει τα ακόλουθα:

«Όταν η διαδικασία αφορά πλείονα πρόσωπα […], η συμφωνία μπορεί να συναφθεί από ορισμένα εξ αυτών […]».

14 Το άρθρο 382, παράγραφος 5, του NPK ορίζει τα εξής:

«Το δικαστήριο δύναται να προτείνει τροποποιήσεις της συμφωνίας, οι οποίες εξετάζονται με τον εισαγγελέα και τους δικηγόρους των κατηγορουμένων. Ο κατηγορούμενος λαμβάνει τον λόγο τελευταίος.»

15 Κατά το άρθρο 382, παράγραφος 7, του NPK, το δικαστήριο εγκρίνει τη συμφωνία εφόσον αυτή δεν αντιβαίνει στον νόμο και στα χρηστά ήθη.

16 Το άρθρο 383, παράγραφος 1, του NPK, προβλέπει ότι η συμφωνία παράγει αποτελέσματα δικαστικής αποφάσεως με ισχύ δεδικασμένου.

17 Κατά τα άρθρα 12 έως 14 του zakon za grazhdanskata registratsia (νόμου περί προσωπικής καταστάσεως), οι Βούλγαροι υπήκοοι ταυτοποιούνται με τρία ονόματα, το κύριο όνομα, το πατρώνυμο και το επώνυμο. Έχουν επίσης εθνικό αριθμό ταυτότητας, όπως προβλέπει το άρθρο 11, παράγραφος 1, του νόμου αυτού, αριθμός ο οποίος, ως διοικητικό αναγνωριστικό στοιχείο, καθιστά εφικτή τη σαφή ταυτοποίηση κάθε προσώπου.

Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

18 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι οι AH, PB, CX, KM, PH και MH κατηγορούνται για την εικαζόμενη συμμετοχή τους, από τον Νοέμβριο του 2014 έως τον Νοέμβριο του 2015, σε εγκληματική οργάνωση που δρούσε στη Σόφια (Βουλγαρία). Η οργάνωση αυτή είχε ως σκοπό τον πλουτισμό διά της πλαστογραφήσεως επίσημων εγγράφων ή της παραποιήσεως του περιεχομένου επίσημων εγγράφων, ήτοι ταυτοτήτων και αδειών οδήγησης μηχανοκίνητων οχημάτων. Κατά το κατηγορητήριο, τα έξι αυτά άτομα συνέστησαν εγκληματική οργάνωση και κατένειμαν μεταξύ τους τα καθήκοντα με σκοπό την επίτευξη του κοινού εγκληματικού σκοπού.

19 Ένα μόνον από τα άτομα αυτά, ο MH, εξέφρασε την επιθυμία να συνάψει συμφωνία με τον εισαγγελέα, στην οποία θα ομολογούσε την ενοχή του με αντάλλαγμα τη μείωση της ποινής.

20 Σύμφωνα με τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στην απόφαση περί παραπομπής, οι πέντε άλλοι κατηγορούμενοι (στο εξής: πέντε κατηγορούμενοι) έδωσαν τη «συγκατάθεσή τους επί της διαδικασίας» όσον αφορά τη σύναψη μιας τέτοιας συμφωνίας μεταξύ του ΜΗ και του εισαγγελέα, επισημαίνοντας ρητώς ότι τούτο δεν σημαίνει ότι ομολογούν την ενοχή τους ή ότι παραιτούνται από το δικαίωμά τους να υποστηρίξουν την αθωότητά τους.

21 Από την περιγραφή των πραγματικών περιστατικών στη συμφωνία που συνήφθη μεταξύ του εισαγγελέα και του ΜΗ προκύπτει ότι ο τελευταίος συμμετείχε σε εγκληματική οργάνωση με τους πέντε κατηγορουμένους. Όλοι οι κατηγορούμενοι ταυτοποιούνται κατά τον ίδιο τρόπο, ήτοι με το κύριο όνομά τους, το πατρώνυμό τους, το επώνυμό τους και τον εθνικό αριθμό ταυτότητάς τους. Η μόνη διαφορά στον τρόπο ταυτοποίησής τους έγκειται στο ότι ο ΜΗ ταυτοποιείται, επιπλέον, με την ημερομηνία και τον τόπο γέννησής του, τη διεύθυνση, την ιθαγένεια, την εθνότητα, την οικογενειακή κατάστασή του, καθώς και με το ποινικό του μητρώο.

22 Συμφώνως προς του κανόνες της εθνικής δικονομίας, η ως άνω συμφωνία υποβλήθηκε προς έγκριση στο αιτούν δικαστήριο, το οποίο δύναται να επιφέρει σε αυτήν τροποποιήσεις.

23 Συναφώς, το εν λόγω δικαστήριο διερωτάται αν συνάδει προς το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343 το γεγονός ότι, στο κείμενο της επίμαχης στην κύρια δίκη συμφωνίας, οι πέντε κατηγορούμενοι που δεν έχουν συνάψει τη συμφωνία αυτή και για τους οποίους η υπόθεση συνεχίζεται με τη συνήθη ποινική διαδικασία μνημονεύονται σαφώς και ρητώς ως μέλη της εν λόγω εγκληματικής οργάνωσης και ταυτοποιούνται με το κύριο όνομα, το πατρώνυμο, το επώνυμο και τον εθνικό αριθμό ταυτότητάς τους.

24 Αφενός, το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι, κατά πάγια εθνική νομολογία, το κείμενο της συμφωνίας πρέπει να συμπίπτει πλήρως με αυτό του κατηγορητηρίου, στο οποίο όλοι οι κατηγορούμενοι μνημονεύονται ως συναυτουργοί της αξιόποινης πράξης. Επιπλέον, η μνεία των συναυτουργών μπορεί να έχει μεγάλη σημασία για τη συνδρομή των συστατικών στοιχείων της οικείας αξιόποινης πράξεως, καθόσον, κατά το βουλγαρικό δίκαιο, για τη σύσταση εγκληματικής οργάνωσης απαιτείται η συμμετοχή τριών τουλάχιστον ατόμων.

25 Αφετέρου, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343 απαγορεύει σε δικαστική αρχή να μνημονεύει κατηγορούμενο ως ένοχο σε απόφαση, με εξαίρεση την απόφαση περί ενοχής του. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν πρέπει να θεωρηθεί ότι οι πέντε κατηγορούμενοι, για τους οποίους η υπόθεση συνεχίζεται με τη συνήθη ποινική διαδικασία, παρουσιάζονται ως ένοχοι, καθόσον, στην επίσημη δικαστική απόφαση, μνημονεύονται ως συναυτουργοί της επίμαχης αξιόποινης πράξεως, με το κύριο όνομα, το πατρώνυμο, το επώνυμο και τον εθνικό αριθμό ταυτότητάς τους.

26 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Spetsializiran nakazatelen sad (ειδικό ποινικό δικαστήριο, Βουλγαρία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το εξής προδικαστικό ερώτημα:

«Συνάδει με το άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, σε συνδυασμό με την αιτιολογική σκέψη 16, πρώτη περίοδος, και με την αιτιολογική σκέψη 17 της οδηγίας 2016/343 εθνική νομολογία η οποία επιτάσσει να μνημονεύονται, στο κείμενο συμφωνίας (συναφθείσας στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας) ως δράστες της οικείας αξιόποινης πράξεως όχι μόνο ο κατηγορούμενος που ομολόγησε την ενοχή του για την εν λόγω αξιόποινη πράξη και συνήψε την εν λόγω συμφωνία, αλλά και άλλοι κατηγορούμενοι, συναυτουργοί της αξιόποινης πράξεως, οι οποίοι δεν συνήψαν την εν λόγω συμφωνία, δεν ομολόγησαν την ενοχή τους και κατά των οποίων η υπόθεση συνεχίζεται κατά τη συνήθη ποινική διαδικασία, αλλά οι οποίοι συγκατατέθηκαν στη σύναψη της συμφωνίας από τον πρώτο κατηγορούμενο;»

27 Με απόφαση της 22ας Ιουνίου 2018 ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου αποφάσισε την εκδίκαση της υποθέσεως κατά προτεραιότητα, δυνάμει του άρθρου 53, παράγραφος 3, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου.

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

28 Εισαγωγικώς, μολονότι η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως διευκρινίζει ότι οι πέντε κατηγορούμενοι έδωσαν τη «συγκατάθεσή τους επί της διαδικασίας» όσον αφορά τη σύναψη, μεταξύ ΜΗ και εισαγγελέα, συμφωνίας για την ομολογία της ενοχής του με αντάλλαγμα τη μείωση της ποινής, πρέπει να τονιστεί εντούτοις ότι το ερώτημα προς το Δικαστήριο δεν αφορά το αν συμβιβάζεται με το δίκαιο της Ένωσης εθνική ρύθμιση η οποία εξαρτά, κατά περίπτωση, τη δικαστική έγκριση μιας τέτοιας συμφωνίας από τη συγκατάθεση των ατόμων αυτών.

29 Με το προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί αν το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στο να μνημονεύονται ρητώς σε συμφωνία όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία πρέπει να εγκριθεί από εθνικό δικαστήριο, ως συναυτουργοί της αξιόποινης πράξεως όχι μόνον ο κατηγορούμενος που ομολόγησε την ενοχή του με αντάλλαγμα τη μείωση της ποινής, αλλά και άλλοι κατηγορούμενοι, οι οποίοι δεν ομολόγησαν την ενοχή τους και διώκονται στο πλαίσιο αυτοτελούς ποινικής διαδικασίας.

Επί της δυνατότητας εφαρμογής της οδηγίας 2016/343

30 Προκαταρκτικώς, πρέπει να εξεταστεί αν η οδηγία 2016/343 έχει εφαρμογή υπό περιστάσεις όπως αυτές της υποθέσεως της κύριας δίκης.

31 Πρώτον, δεν αμφισβητείται ότι η οδηγία αυτή έχει εφαρμογή ratione temporis. Συναφώς, αρκεί η διαπίστωση ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη συμφωνία δεν έχει ακόμη εγκριθεί από το αιτούν δικαστήριο και ότι συνεπώς ενδεχόμενη έγκρισή της θα δοθεί κατ' ανάγκην μετά την καταληκτική ημερομηνία για τη μεταφορά στην εθνική έννομη τάξη της οδηγίας 2016/343, ήτοι μετά την 1η Απριλίου 2018.

32 Δεύτερον, η οδηγία 2016/343 έχει επίσης εφαρμογή ratione personae. Κατά το άρθρο 2 της οδηγίας, η οδηγία αυτή εφαρμόζεται στα φυσικά πρόσωπα που είναι ύποπτα ή κατηγορούμενα σε ποινική διαδικασία. Εφαρμόζεται σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, από τη στιγμή που ένα πρόσωπο θεωρείται ύποπτο ή κατηγορείται για τέλεση αξιόποινης πράξης ή εικαζόμενης αξιόποινης πράξης μέχρι την απόφαση για την τελική εκτίμηση του κατά πόσον το εν λόγω πρόσωπο διέπραξε τη σχετική αξιόποινη πράξη και μέχρι η εν λόγω απόφαση να αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου.

33 Όπως όμως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, οι πέντε κατηγορούμενοι στην κύρια δίκη κατηγορούνται στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και δεν έχει εκδοθεί ακόμη οριστική απόφαση επί της ενοχής τους όσον αφορά την προσαπτόμενη αξιόποινη πράξη.

34 Τρίτον, η εν λόγω οδηγία εφαρμόζεται ratione materiae, καθόσον η επίμαχη στην κύρια δίκη συμφωνία εμπίπτει στην κατηγορία των «δικαστικ[ών] αποφάσε[ων], με εξαίρεση τις αποφάσεις περί της ενοχής» την οποία αφορά το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343. Πράγματι, αφενός, μια τέτοια συμφωνία, η οποία συνάπτεται μεταξύ εισαγγελέα και κατηγορουμένου, συνιστά, κατόπιν της εγκρίσεώς της από δικαστή, δικαστική απόφαση, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 37 έως 42 των προτάσεών του.

35 Αφετέρου, η επίμαχη στην κύρια δίκη συμφωνία δεν διαλαμβάνει κρίση επί της ενοχής των πέντε κατηγορουμένων. Συναφώς, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι το γεγονός και μόνον ότι η συμφωνία αυτή επιλύει το ζήτημα της ενοχής του ΜΗ δεν είναι ικανό να αποκλείσει τον χαρακτηρισμό της ως

αποφάσεως που δεν περιλαμβάνεται στις «αποφάσεις περί της ενοχής» όσον αφορά τους πέντε κατηγορουμένους. Πράγματι, όπως επισήμανε το αιτούν δικαστήριο, η ίδια συμφωνία μπορεί να αποτελεί απόφαση επί της ουσίας για το πρόσωπο που τη συνάπτει και το οποίο, επομένως, μπορεί να παρουσιάζεται σε αυτήν ως ένοχο, αλλά όχι για τους λοιπούς κατηγορουμένους που δεν έχουν συνάψει σχετική συμφωνία. Διαφορετική ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343 θα είχε ως συνέπεια οι πέντε κατηγορούμενοι να μην έχουν πλέον τις προβλεπόμενες από τη διάταξη αυτήν εγγυήσεις. Μια τέτοια ερμηνεία θα ήταν αντίθετη προς τον σκοπό της οδηγίας όπως αυτός προκύπτει από την αιτιολογική της σκέψη 9, δηλαδή την ενίσχυση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη στο πλαίσιο των ποινικών διαδικασιών.

Επί της υποχρεώσεως την οποία προβλέπει το άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, της οδηγίας 2016/343

36 Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, της οδηγίας 2016/343, τα κράτη μέλη οφείλουν να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να διασφαλίσουν, μεταξύ άλλων, ότι, όσο δεν έχει αποδειχτεί η ενοχή υπόπτου ή κατηγορουμένου σύμφωνα με τον νόμο, το εν λόγω πρόσωπο δεν θα μνημονεύεται ως ένοχο στις δικαστικές αποφάσεις, με εξαίρεση τις αποφάσεις περί της ενοχής.

37 Από την αιτιολογική σκέψη 16 της οδηγίας 2016/343 προκύπτει ότι η διάταξη αυτή σκοπεί να διασφαλίσει τον σεβασμό του τεκμηρίου αθωότητας. Επομένως, κατά την εν λόγω αιτιολογική σκέψη, τέτοιες δικαστικές αποφάσεις δεν πρέπει να δημιουργούν την αίσθηση ότι το πρόσωπο αυτό είναι ένοχο.

38 Στο πλαίσιο αυτό, διαπιστώνεται ότι σκοπός της οδηγίας 2016/343 είναι, όπως προκύπτει από το άρθρο 1 και από την αιτιολογική σκέψη 9 αυτής, να θεσπιστούν κοινοί ελάχιστοι κανόνες για τις ποινικές διαδικασίες σχετικά με ορισμένες πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του (απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2018, Milev, C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, σκέψη 45).

39 Επομένως, η οδηγία αυτή αποσκοπεί στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης των κρατών μελών στα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης των άλλων κρατών μελών, όπως προκύπτει από τις αιτιολογικές σκέψεις 4, 5 και 10 αυτής.

40 Μολονότι το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343 αφήνει στα κράτη μέλη περιθώριο εκτιμήσεως κατά τη λήψη των αναγκαίων μέτρων για τους σκοπούς της διατάξεως αυτής, είναι πάντως γεγονός ότι, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 48 της οδηγίας αυτής, το επίπεδο προστασίας που παρέχουν τα κράτη μέλη δεν πρέπει ποτέ να υπολείπεται των προδιαγραφών του Χάρτη και της ΕΣΔΑ, ιδίως εκείνων που αφορούν το τεκμήριο αθωότητας.

41 Συναφώς, επισημαίνεται ότι το τεκμήριο αθωότητας κατοχυρώνεται στο άρθρο 48 του Χάρτη, το οποίο αντιστοιχεί στο άρθρο 6, παράγραφοι 2 και 3, της ΕΣΔΑ, όπως προκύπτει από τις επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη. Επομένως, κατά το άρθρο 52, παράγραφος 3, του Χάρτη, για την ερμηνεία του άρθρου 48 του Χάρτη πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το άρθρο 6, παράγραφοι 2 και 3, της ΕΣΔΑ ως ελάχιστο όριο προστασίας [βλ. κατ' αναλογία, όσον αφορά το άρθρο 17 του Χάρτη, απόφαση της 21ης Μαΐου 2019, Επιτροπή κατά Ουγγαρίας (Επικαρπία επί γεωργικών γαιών), C-235/17, EU:C:2019:432, σκέψη 72 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].

42 Ελλείψει συγκεκριμένων ενδείξεων στην οδηγία 2016/343 και στη σχετική με το άρθρο 48 του Χάρτη νομολογία όσον αφορά το πώς πρέπει να κρίνεται αν ένα πρόσωπο παρουσιάζεται ως ένοχο σε δικαστική απόφαση, πρέπει, για την ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343, να ληφθεί υπόψη η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σχετικά με το άρθρο 6, παράγραφος 2, της ΕΣΔΑ.

43 Συναφώς, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έκρινε ότι η αρχή του τεκμηρίου αθωότητας παραβιάζεται αν δικαστική απόφαση ή επίσημη δήλωση σχετικά με κατηγορούμενο περιέχει σαφή δήλωση ότι ο ενδιαφερόμενος διέπραξε την προσαπτόμενη παράβαση, χωρίς να υπάρχει καταδίκη του με ισχύ δεδικασμένου. Στο πλαίσιο αυτό, το ως άνω δικαστήριο υπογράμμισε τη σημασία που έχουν η επιλογή της διατύπωσης που χρησιμοποίησαν οι δικαστικές αρχές, οι συγκεκριμένες περιστάσεις υπό τις οποίες χρησιμοποιήθηκε η διατύπωση αυτή καθώς και η φύση και το πλαίσιο της σχετικής διαδικασίας (πρβλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 27ης Φεβρουαρίου 2014, Karaman κατά Γερμανίας, CE:ECHR:20140227JUD001710310, § 63).

44 Το ως άνω δικαστήριο αναγνώρισε ότι, στις περίπλοκες ποινικές διαδικασίες όπου εμπλέκονται πολλοί ύποπτοι οι οποίοι δεν μπορούν να δικαστούν μαζί, το εθνικό δικαστήριο, προκειμένου να εκτιμήσει την ενοχή των κατηγορουμένων, ενίοτε πρέπει οπωσδήποτε να κάνει μνεία της συμμετοχής τρίτων που θα δικαστούν ίσως χωριστά στη συνέχεια. Το εν λόγω δικαστήριο διευκρίνισε, ωστόσο, ότι, αν πρέπει να μνημονευθούν πραγματικά περιστατικά σχετικά με την εμπλοκή τρίτων, το επιλαμβανόμενο δικαστήριο θα πρέπει να αποφύγει να γνωστοποιήσει περισσότερες πληροφορίες από όσες είναι αναγκαίες για την ανάλυση της νομικής ευθύνης των ατόμων που δικάζονται ενώπιον αυτού. Επιπλέον, το ίδιο δικαστήριο υπογράμμισε ότι το σκεπτικό των δικαστικών αποφάσεων πρέπει να διατυπώνεται κατά τρόπον ώστε να αποφεύγεται μια ενδεχόμενη πρόωρη κρίση σχετική με την ενοχή τρίτων εμπλεκομένων, ικανή να διακυβεύσει τη δίκαιη εξέταση των κατηγοριών σε βάρος τους στο πλαίσιο αυτοτελούς διαδικασίας (πρβλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 27ης Φεβρουαρίου 2014, Karaman κατά Γερμανίας, CE:ECHR:20140227JUD001710310, § 64 και 65· βλ., επίσης, απόφαση τους ΕΔΔΑ της 23ης Φεβρουαρίου 2016, Navalnyy και Ofitserov κατά Ρωσίας, CE:ECHR:2016:0223JUD004663213, § 99).

45 Λαμβανομένης υπόψη της νομολογίας αυτής και όπως επισήμανε, κατ' ουσίαν, ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 91 των προτάσεών του, το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν αντιτίθεται στο να μνημονεύεται σε συμφωνία όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία πρέπει να εγκριθεί από εθνικό δικαστήριο, η συμμετοχή και άλλων κατηγορουμένων, πέραν εκείνου που συνήψε τη συμφωνία αυτή και ομολόγησε με τον τρόπο αυτό την ενοχή του, οι οποίοι πρόκειται να δικαστούν χωριστά και οι οποίοι ταυτοποιούνται στην εν λόγω συμφωνία, υπό την προϋπόθεση, αφενός, ότι η σχετική μνεία είναι απαραίτητη για τον χαρακτηρισμό της νομικής ευθύνης του προσώπου που συνήψε την ως άνω συμφωνία και, αφετέρου, ότι η ίδια αυτή συμφωνία αναφέρει σαφώς ότι τα άλλα πρόσωπα διώκονται στο πλαίσιο αυτοτελούς ποινικής διαδικασίας και ότι η ενοχή τους δεν έχει αποδειχθεί κατά νόμο.

46 Συναφώς, προκειμένου να ελεγχθεί η τήρηση του τεκμηρίου αθωότητας, μια δικαστική απόφαση και η αιτιολογία της πρέπει να εξετάζεται πάντοτε συνολικά και υπό το πρίσμα των ιδιαίτερων περιστάσεων υπό τις οποίες αυτή εκδόθηκε. Όπως επισήμανε η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, κάθε ρητή αναφορά, σε ορισμένα χωρία δικαστικής αποφάσεως, στην έλλειψη ενοχής των συγκατηγορουμένων θα καθίστατο κενή περιεχομένου αν άλλα χωρία της αποφάσεως αυτής μπορούσαν να θεωρηθούν ως πρόωρη διαπίστωση της ενοχής τους.

47 Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, όπως προβλέπει το εθνικό δίκαιο, για τη σύσταση εγκληματικής οργάνωσης απαιτείται η συμμετοχή τουλάχιστον τριών ατόμων. Επομένως, όπως φαίνεται να προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, υπό την επιφύλαξη σχετικού ελέγχου από το αιτούν δικαστήριο, η μνεία, στην επίμαχη στην κύρια δίκη συμφωνία, των πέντε κατηγορουμένων που διώκονται ως συναυτουργοί της αξιόποινης πράξεως ήταν αναγκαία προκειμένου να αποδειχθεί η ενοχή του ΜΗ στο πλαίσιο της συμμετοχής του σε εγκληματική οργάνωση.

48 Εντούτοις, προκύπτει ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη συμφωνία, όπως έχει υποβληθεί στην κρίση του αιτούντος δικαστηρίου προς έγκριση, δεν αναφέρει σαφώς ότι οι πέντε κατηγορούμενοι διώκονται χωριστά και ότι η ενοχή τους δεν έχει αποδειχθεί κατά νόμο, πράγμα το οποίο εναπόκειται στο

αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει. Ελλείψει μιας τέτοιας διευκρινίσεως, η εν λόγω συμφωνία ενδέχεται να παρουσιάζει τους κατηγορουμένους αυτούς ως ενόχους, ενώ η ενοχή τους δεν έχει ακόμη αποδειχθεί, κατά παράβαση του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343.

49 Πάντως, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι το αιτούν δικαστήριο έχει τη δυνατότητα, δυνάμει του εθνικού δικαίου, στο πλαίσιο της διαδικασίας εγκρίσεως, να τροποποιήσει τους όρους της εν λόγω συμφωνίας. Υπό τις συνθήκες αυτές, το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής απαιτεί η επίμαχη στην κύρια δίκη συμφωνία να εγκριθεί, ενδεχομένως, μόνο μετά από σχετική τροποποίησή της από την οποία να προκύπτει σαφώς ότι οι πέντε κατηγορούμενοι διώκονται στο πλαίσιο αυτοτελούς ποινικής διαδικασίας και ότι η ενοχή τους δεν έχει αποδειχθεί κατά νόμο.

50 Υπό τις συνθήκες αυτές, στο υποβληθέν προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343 έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται στο να μνημονεύονται ρητώς, σε συμφωνία με την οποία ένας κατηγορούμενος ομολογεί την ενοχή του με αντάλλαγμα τη μείωση της ποινής και η οποία πρέπει να εγκριθεί από εθνικό δικαστήριο, ως συναυτουργοί της αξιόποινης πράξεως όχι μόνον ο κατηγορούμενος αυτός, αλλά και άλλοι κατηγορούμενοι, οι οποίοι δεν έχουν ομολογήσει την ενοχή τους και διώκονται στο πλαίσιο αυτοτελούς ποινικής διαδικασίας, υπό την προϋπόθεση, αφενός, ότι η σχετική μνεία είναι απαραίτητη για τον χαρακτηρισμό της νομικής ευθύνης του κατηγορουμένου που συνήψε την ως άνω συμφωνία και, αφετέρου, ότι στην ίδια αυτή συμφωνία εκτίθεται σαφώς ότι οι άλλοι κατηγορούμενοι διώκονται στο πλαίσιο αυτοτελούς ποινικής διαδικασίας και ότι η ενοχή τους δεν έχει αποδειχθεί κατά νόμο.

Επί των δικαστικών εξόδων

51 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφαίνεται:

Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2016, για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται στο να μνημονεύονται ρητώς, σε συμφωνία με την οποία ένας κατηγορούμενος ομολογεί την ενοχή του με αντάλλαγμα τη μείωση της ποινής και η οποία πρέπει να εγκριθεί από εθνικό δικαστήριο, ως συναυτουργοί της αξιόποινης πράξεως όχι μόνον ο κατηγορούμενος αυτός, αλλά και άλλοι κατηγορούμενοι, οι οποίοι δεν έχουν ομολογήσει την ενοχή τους και διώκονται στο πλαίσιο αυτοτελούς ποινικής διαδικασίας, υπό την προϋπόθεση, αφενός, ότι η σχετική μνεία είναι απαραίτητη για τον χαρακτηρισμό της νομικής ευθύνης του κατηγορουμένου που συνήψε την ως άνω συμφωνία και, αφετέρου, ότι στην ίδια αυτή συμφωνία εκτίθεται σαφώς ότι οι άλλοι κατηγορούμενοι διώκονται στο πλαίσιο αυτοτελούς ποινικής διαδικασίας και ότι η ενοχή τους δεν έχει αποδειχθεί κατά νόμο.

(υπογραφές)